Mapes de Patrimoni Cultural

Diputació Barcelona

Santa Maria de Foix

Torrelles de Foix

Ubicació

Comarca:	Alt Penedès
Lloc/Adreça:	Turó de Foix
Emplaçament	Turó central del municipi, a ponent del Tossal de Foix
Alçada:	643

Coordenades:

Latitud:	41.41508
Longitud:	1.56402
UTM Est (X):	379991
UTM Nord (Y):	4585831

Classificació

Número de fitxa	08288 - 2
Àmbit:	Patrimoni immoble
Tipologia	Edifici
Estil / època:	Medieval Romànic Gòtic Modern Barroc Contemporani
Segle	XI-XIX
Estat de conservació	Bo
Notes de conservació:	L'església va ser restaurada entre els anys 1981 i 1987, sota la direcció de l'arquitecte Rafael Vila Rodríguez i el recolzament tècnic i econòmic del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. Els treballs van consistir en una recerca documental i arqueològica prèvia, la restauració general de l'edifici, durant la qual es va construir una coberta a dues aigües, es van consolidar i refer cornises i motllures, es va reconstruir l'espadanya i es van enderrocar les parts afegides al temple. També es va recuperar una finestra gòtica a la capella gran i el volum original de l'absis, també gòtic.
Protecció	Legal
Observacions protecció:	Inventari de Patrimoni Arquitectònic i arqueològic
Número inventari	
Generalitat i altres	

inventaris	Si-IPA-4878
Accés	Fàcil
Ús actual:	Religiós
Titularitat	Privada
Titular:	001600100CF88E
Fitxes associades:	
Castell de Foix	
Autoria de la fitxa	Ainhoa Pancorbo Picó
Data de registre de la fitxa:	dl., 05/11/2018 - 01:00

Descripció

El Santuari de Santa Maria de Foix és actualment un conjunt format per l'església, un conjunt d'estructures exteriors i la cova, situada en un pla inferior pel vessant nord-est, a l'altura de l'absis.
El temple és de nau única amb volta de canó seguit de punt d'ametlla recolzada sobre arcs formers també apuntats i dotada d'un arc faixó en el centre de la nau amb mènsules de motlluratge simple en els arrencaments.
L'absis és poligonal, de sis cares, cobert amb volta de rajola amb nervis de pedra de secció gruixuda i clau amb maredédeu esculpida. En el mur de tramuntana s'observen dues capelles. La de l'angle nord-est comunica amb la nau mitjançant un arc de mig punt rebaixat. És coberta amb volta d'aresta formada per quatre nervis que recolzen, per la banda nord, sobre capitells troncopiramidals, i, per la banda sud, estan encastats al mur. La clau de volta presenta una silueta desdibuixada pel pas del temps, impossible d'identificar. La capella de ponent, davant de la porta d'accés, comunica amb la nau a través d'un arc apuntat. De dimensions més reduïdes que l'anterior, és coberta amb volta d'aresta de rajola, amb quatre nervis de pedra que recolzen sobre mènsules de forma piramidal, on hi ha esculpits els rostres d'àngels. La clau presenta una imatge molt deteriorada que podria ser la de la santa titular. A la façana de migdia, al costat de la porta, es troben les restes de l'antic porxo i les de l'antiga capella del Sant Crist. Per sobre del porxo hi havia la rectoria i, per sota, un espai tancat al qual s'accedia des de la sagristia a través d'un arc apuntat.
El campanar és d'espadanya, format per quatre ulls acabats en arcs de mig punt. Es troba a ponent, on també hi ha un ull de bou.
La porta del temple és situada a la paret de migdia. És de grans dimensions i de disseny senzill, basat en un arc de mig punt format per àmplies dovelles que recolzen sobre una imposta motllurada, amb muntants fets amb carreus tallats regularment i sense timpà. L'arc és protegit per un guardapols amb decoració geomètrica senzilla de talla poc profunda.
A l'interior es conserva una pica baptismal de pedra (vegeu fitxa 85) i un frontal de sarcòfag (vegeu fitxa 86) trobat en el decurs de les excavacions realitzades l'any 1985 (vegeu fitxa 68).
S'hi venerava una talla de la Mare de Déu que, segons fonts orals, va ser destruïda l'any 1936. Tanmateix, ens en resten dues fotografies al fons documental del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona i una tercera a l'Album Meravella, que ens permeten saber que es tractava de la Verge bruna amb el Nen, ella asseguda en un tron a manera de cofre motllurat i ell assegut al genoll esquerre. Ha estat datada a partir de les característiques que es veuen a les fotos, de la primera meitat del segle XIV, estilísticament com una obra de l'època de transició al gòtic. La informació descriptiva en una petita nota del pare Camús en el seu llibre Jardín de María, juntament amb les fotografies van permetre fer una reconstrucció ideal de la imatge, que es va acabar l'any 1987 i es va dipositar al Santuari el dia 4 d'abril de 1988.

Observacions:

També coneguda com el Santuari de Santa Maria de Foix o Santa Maria del Castell.
Fotografia de l'interior cedida per Àngela Llop.

Història

Els testimonis més antics de l'ocupació del cim de Foix són d'un moment tardà de l'època ibèrica, però no es coneix res més sobre l'hàbitat del turó fins a l'any 607. En aquesta data, Bonifaci IV va concedir la primera indulgència als fidels de la parròquia de Foix. Un document de l'any 703 assenyala que l'església va ser edificada de nou. Tanmateix, en el decurs dels treballs arqueològics no es va poder identificar cap element corresponent a aquesta fase.
Les restes arquitectòniques més antigues que es van trobar corresponen al segle XI. Es tracta d'elements molt malmesos, els quals permeten identificar un edifici rectangular inscrit dins l'església actual, amb un paviment de calç.
Al segle XII o començament del XIII es va bastir una construcció que va substituir l'anterior. També era de planta rectangular i correspon al perímetre actual de l'església, excepte la capçalera.
La primera referència a una església amb advocació a Santa Maria de Foix és en un testament del 1185 . Segons diverses fonts, cap a l'any 1263, es va determinar engrandir-la i fer-hi un nou retaule. Quatre anys més tard la documentació torna a fer esment de l'engrandiment de l'església o cambra imperial de Nostra Senyora, feta amb llicència del bisbe de Barcelona, Arnau de Gurb. Les obres de l'església degueren continuar al llarg del primer quart del segle XIV, fins a la consagració l'any 1320 o el 1330. D'acord amb els resultats de les excavacions arqueològiques, en aquesta fase es va produir l'arrasament del mur de llevant de l'edifici i la construcció de l'actual capçalera poligonal.
L'any 1378, el canonge de Barcelona, Ramon Mascaró, va fer un llegat testamentari perquè es construís una capella sota l'advocació de Sant Nicolau i Santa Maria, al costat de la de Sant Francesc. Més tard, ja en el decurs del segle XV, es va construir un pòrtic paral·lel a la façana meridional de l'edifici del qual coneixem tres arcades apuntades.
El 1557 es va enderrocar l'antic campanar del creuer. Cal pensar doncs que el d'espadanya es construiria llavors, època en què també s'adossaria el cos de la sagristia al costat sud-est del temple.
L'any 1574, els jurats de la vila de Torrelles, terme i parròquia de Foix, van signar un contracte per construir una casa per als pelegrins que acudien a l'església.
A començament del segle XVII es va erigir una nova capella a la façana septentrional del temple, davant de la porta. També es va construir un cor en el terç occidental de la nau al qual s'accedia per la capella esmentada. També es va bastir una sagristia a l'angle sud-est de l'església. La construcció d'aquest cos, que es va manar fer l'any 1598 va inutilitzar els recorreguts exteriors del temple, ja que va tallar la sortida de llevant del pòrtic, que constituïa el primer tram del pas cap a la cova santuari situada al peu de la capçalera.
L'any 1705 s'atorgava una llicència per bastir una capella dedicada al Sant Crist erigida al costat de la façana meridional aprofitant dues arcuacions del pòrtic, que va quedar definitivament amortitzat a causa d'aquella intervenció.
Al començament del segle XIX, l'any 1828, es van produir un seguit de robatoris a l'església i a la rectoria. Al final d'aquell segle, el dia 6 d'agost de 1892, el darrer rector, mossèn Pallerols, va morir violentament al lloc, arran d'un robatori. Els seus assassins van ser executats públicament pel garrot al camp de Rolls de Vilafranca del Penedès, l'any 1896.
Arran d'aquells fets violents el temple va perdre llavors la titularitat de parròquia i va esdevenir santuari. Pocs anys més tard, un temporal va enderrocar el campanar d'espadanya moment a partir del qual va començar un període de degradació de l'edifici. Finalment, la guerra civil va ocasionar un gran nombre de desperfectes i la destrucció de la imatge de la Mare de Déu, talla de fusta de tradició romànica. (Castellano, Sureda, 1992).

Bibliografia

AADD (1986). L'Alt Penedès. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya: 201-202.
CASTELLANO, Anna; SUREDA, Maria José (1992). "Santa Maria de Foix". Torrelles de Foix. Catalunya Romànica, XIX. El Penedès. L'Anoia. Enciclopèdia Catalana. Barcelona: 209-210.
CLUA, Maria (1992). "Circulació monetària a l'Alt Penedès. Les monedes de Santa Maria de Foix, segles XIII-XX". Miscel·lània Penedesenca, XVII: 257-284.
CRUAÑES, Esteve (1980). Esglésies romàniques del Penedès. Museu de Vilafranca. Vilafranca del Penedès.
FIERRO, Xavier; SOLÉ, Xavier (1990). "Santuari de la Mare de Déu de Foix. Torrelles de Foix. Notícia històrica. Treballs d'arqueologia". Memòria 1985-1989, Servei del Patrimoni Arquitectònic. Diputació de Barcelona. Barcelona: 130-133.
FIERRO, Xavier, SOLÉ, Xavier (1991). "Evolución arquitectónica de la iglesia del santuario de Santa Maria de Foix (Torrelles de Foix, Alt Penedès)". Simposi Actuacions en el Patrimoni Edificat Medieval i Modern (segles X al XVIII). Quaderns Científics i Tècnics, 3. Diputació de Barcelona, Servei del Patrimoni Arquitectònic. Barcelona: 109-114.
FIERRO, Xavier; SOLÉ, Xavier (1992). "Santa Maria de Foix". Torrelles de Foix. Catalunya Romànica, XIX. El Penedès. L'Anoia. Enciclopèdia Catalana. Barcelona: 210-211.
GONZÁLEZ, Antonio; LACUESTA, Raquel; LÓPEZ, Albert (1990). Memòria 1985-1989. Com i per a qui restaurem. Objectius, mètodes i difusió de la restauració monumental. Servei de Patrimoni Arquitectònic. Diputació de parcelona, p. 129-141.
IGLÉSIES, Josep; SANTASUSAGNA, Joaquim (1934). Les valls del Gaià, del Foix i de Miralles, Reus.
PARERA, Montserrat; LÓPEZ MULLOR, Alberto (1996). Ceràmica trobada a l'excavació del Santuari de la Mare de Déu de Foix (Torrelles de Foix). Miscel·lània Penedesenca, 1996: 401-425.
SOLÉ, Xavier; FIERRO, Xavier (1987). "excavaciones en la iglesia del Santuario de Santa Maria de Foix. Torrelles de Foix (Barcelona)". II Congreso de Arqueología Medieval Española, Vol. III: 697-703.
VILA, Rafael (1983). "Santuari de Santa Maria de Foix", dins La restauració, ara i aquí. Servei de Catalogació i Conservació de Monuments. Memòria 1981-1982.Diputació de Barcelona, p. 105-111.
www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=8124

